

Breeuwsma, G. (2019)

Allemaal autistisch. Tussen hulp, hoop en mythe

Amsterdam: Uitgeverij SWP

Thomas Fondelli*

Breeuwsma slaagt hier in iets waar zelfs Harry Potter nooit in geslaagd is. Ik ben een fervent Harry Potter-fanaat die alle boeken heeft gelezen en alle films heeft gezien. Maar nooit heb ik in de boeken noch de films kunnen ervaren dat in de wereld van Harry Potter iets tegelijkertijd kon bestaan en niet bestaan. Hoe onwettelijk de wereld en alles eromheen soms leek, iets was altijd echt of onecht. Nooit beide tegelijkertijd. Net daarin schuilt volgens mij een van de krachtige aspecten van het nieuwste boek van Gerrit Breeuwsma: *Allemaal autistisch. Tussen hulp, hoop en hype*. Maar daarover later meer.

Breeuwsma is ontwikkelingspsycholoog aan de Universiteit van Groningen en mag ondertussen een aantal boeken op zijn naam schrijven. Sommige, zoals *Alles over ontwikkeling* (1993) en *De constructie van de levensloop* (1994), hebben het karakter van een handboek. Andere boeken, zoals *Psychologie voor de linkerhand* (1998) en *Het vreemde kind* (2009) spitsen zich toe op een specifiek thema dat Breeuwsma vervolgens aan de hand van diverse essays verkennt.

* Klinisch psycholoog in het Zeepreventorium, De Haan. Systeemtheoretisch psychotherapeut werkzaam in een eigen praktijk, Moerkerke. Als trainer verbonden aan de Interactie-Academie en Autisme Centraal. E-mail: thomas.fondelli@telenet.be

Aanvankelijk was ik verbaasd, en misschien ook wel een tikkeltje teleurgesteld, dat iemand als Breeuwsma zich had gewaagd aan een boek over autisme. Had nu ook hij zich laten verleiden tot het schrijven van een boek rond een onderwerp waarmee je vandaag de dag om de oren wordt geslagen. En krijg ik weer een boek te lezen van iemand die een eigen theorie over autisme heeft ontwikkeld en daarmee pretendeert te weten wat autisme is en hoe het benaderd moet worden? Niets bleek minder waar. In *Allemaal autistisch* gaat Breeuwsma namelijk niet dieper in op wat autisme is of hoe je iemand met autisme kunt helpen, maar verkent hij hoe autisme als stoornis en als concept steeds meer tot onze verbeelding is gaan spreken. Niet autisme an sich is het onderwerp van het boek, maar wel de talrijke manieren waarop autisme in de loop der jaren mensen in beweging heeft gezet en de invloed daarvan op hoe men naar autisme kijkt en hoe men ermee omgaat.

Het boek bestaat uit een verzameling essays, waarvan de meeste eerder zijn verschenen in het *Wetenschappelijk Tijdschrift Autismen*. In elk hoofdstuk neemt Breeuwsma een weetje, een anekdote, een personage of een blikvanger uit de autismegeschiedenis als vertrekpunt voor een ruimere verkenning. Hij doet dat op zijn eigen typische manier, waarbij hij je meeneemt in zijn gedachtestroom. Hij vertelt, associeert, richt je blik op iets wat hem is opgevallen, brengt eens een ander perspectief binnen en stelt zich luidop vragen. Na het lezen van een hoofdstuk ben je niet alleen meer te weten gekomen, maar vooral ook net iets wijzer geworden. Zo gaat hij in één hoofdstuk dieper in op het verhaal achter de term 'ijskastmoeders'. We krijgen een stukje geschiedenis mee over het leven van Bruno Bettelheim en hoe die geschiedenis hem er vermoedelijk toe heeft aangezet om een parallel te trekken tussen het gedrag van gevangenen in de concentratiekampen en het gedrag van kinderen met autisme. Volgens hem waren beide een expressie van de hopeloosheid die ze ervoeren in de context waarin ze leefden. Maar Breeuwsma houdt het daar niet bij. Hij belicht ook andere facetten van het verhaal. Zo belicht hij ook hoe, dankzij de theorie van Bettelheim, ouders steeds meer voor zichzelf en hun kinderen met autisme opkwamen. Ze gingen in het verweer tegen de beschuldigingen en de pathologisering van hun gedrag. Ze lieten hun stem horen en zetten hiermee druk op het voeren van wetenschappelijk gegrond onderzoek naar autisme en mogelijke

behandelvormen. Breeuwsma belicht ook hoe de theorie van Bettelheim, weliswaar op een veel te beschuldigende toon, benadrukte dat de ontwikkeling van kinderen met autisme niet los mag gezien worden van de contexten waarin ze vertoeven. Beide gevolgen, de ouders die hun stem laten horen en het besef dat autistisch gedrag niet los mag gezien worden van de context waarin het zich ontwikkelt, hebben belangrijke effecten gehad op onderzoek naar en theorievorming over autisme. In een ander hoofdstuk belicht Breeuwsma een verhaal over Nadia Chomyn, een meisje met de diagnose autisme en een uitzonderlijk tekentalent. Hij benadrukt via dat verhaal hoe belangrijk het kan zijn om onze blik niet te laten verengen door de diagnose autisme. Nadia heeft dan wel de diagnose autisme, maar haar tekentalent hoeft niet per se of alleen maar vanuit die invalshoek begrepen te worden. Er zijn inderdaad nog meer mensen met autisme die bijzonder goed kunnen tekenen, maar hoe dat tekentalent zich ontwikkelt, verschilt vaak van persoon tot persoon. Zo bleek het tekentalent van Nadia haar te ontglippen aan het begin van haar adolescentie (haar tekeningen gingen steeds meer lijken op kindertekeningen), terwijl Stephen Wiltshire alleen maar beter ging tekenen naarmate hij ouder werd. Laten we dus vooral nieuwsgierig blijven en die unieke levenslopen niet uit het oog verliezen door alles onder de noemer 'autisme' te begrijpen. Mochten we uit een unieke levensloop dan toch iets willen leren over het algemene, dan stipt Breeuwsma aan hoe we daarvoor niet per se binnen de grenzen van het 'autisme' hoeven te blijven. Zo kan de unieke ontwikkeling van het tekentalent van Nadia ons evengoed aanzetten tot een denkstroom over hoe tekentalent zich kan ontwikkelen bij kinderen, hoe tekenen en taal zich verhouden tot elkaar of hoe mensen in de ontwikkeling van hun talenten beïnvloed worden door de talrijke knooppunten van relaties waarin ze verweven zitten.

In andere hoofdstukken schuwt Breeuwsma het niet om de Groten der Aarde uit de autismewereld (zoals Leo Kanner, Hans Asperger of Simon Baron-Cohen) even van hun voetstuk te stoten als hun theorieën of praktijken naar zijn mening meer een uiting zijn van een drang naar erkenning dan van wetenschappelijk vakmanschap. Zo benadrukt hij hoe Kanner op een bepaald moment een beschuldigende vinger naar ouders uitstak door hen te typeren als 'kille moeders': 'parents cold and rational who just happened to defrost long enough to produce a child' (p. 56). En dat zeven jaar voor Bettelheim met zijn befaamde boek *The Empty Fortress* op de

markt kwam. Ook Simon Baron-Cohen, een hedendaags vooraanstaand autisme-wetenschapper, mag er even aan geloven in de bespreking van zijn theorie over nul-empathie.

Wat ik bijzonder krachtig vind aan het boek is dat, over de verschillende hoofdstukken heen, het concept autisme opnieuw een geschiedenis krijgt. En daardoor wordt het opnieuw 'menselijk'. Autismes is niet zomaar een een-op-eenverwijzing naar een detecteerbare stoornis. Het is in de eerste plaats een term die mensen op een bepaald moment hebben toegekend aan een samenhang die ze opmerkten in het gedrag van een aantal kinderen. Zonder die mensen, die in een bepaald tijdperk, onder bepaalde invloeden, die bepaalde samenhang benadrukten, zou autisme niet bestaan hebben. Maar nu de term er is, is het er ook echt. Woorden creëren realiteiten.

De realiteit die het woord heeft gecreëerd staat weliswaar niet vast. Want nu het woord er is en de nieuwe realiteit wordt waargenomen, raakt het ook mensen in wat ze denken, voelen en doen. Mensen gaan met het begrip en met die nieuwe realiteit aan de slag. Ze onderzoeken het, ze behandelen het en ze verdedigen of verwerpen het. Ze geven het zelfs een eigen gecreëerde geschiedenis dat ver teruggaat in de tijd. Denk daarbij maar aan de verwoede pogingen om aan te tonen dat Victor, ook wel de Wilde van Aveyron genoemd, of Kaspar Hauser autisten *avant la lettre* waren. Beiden leefden begin negentiende eeuw. Ook hun verhalen komen aan bod in het boek.

Daarmee is Breeuwsma volgens mij geslaagd in iets wat zelfs in de wereld van Harry Potter niet denkbaar is. Op een fijne, verhalende manier heeft Breeuwsma kunnen bespreken hoe autisme tegelijkertijd echt is en niet echt is. Autismes is én een realiteit die het leven van vele mensen weet te raken én tegelijkertijd een construct dat in zijn betekenissen voortdurend verandert in en door de handelingen van vele betrokkenen. Of anders verwoord: er is niet zoiets als 'het' enige echte autisme of 'het autisme' dat zich uit in een spectrum aan uitingsmogelijkheden. Het is wel 'allemaal autistisch'. Het zijn een voor een realiteiten die konden worden opgemerkt, beschreven, onderzocht, behandeld en verworpen, omdat men er een woord voor had dat in de loop der jaren weliswaar heel wat verschillende ladingen heeft gedekt en verschillende betekenissen heeft gekregen.